

VÁLASZÚT ELŐTT – A DIGITÁLIS JÓ ÉS ROSSZ SZÜLETÉSE

A technológia korában valójában mindannyian egy kicsit újságírók vagyunk. A konvergens médiakultúra időszakában, ahol senki sem tud mindent, de mindenki tud valamit, a tudás megosztva él az emberiségben. Az „újságírás forradalmának” periódusában, a média a valaha volt legnagyobb lehetőség előtt áll: professzionális technikai eszközeinkkel amatőrként is beléphetünk a média, és ezáltal közös valóságunk szerkesztői közé Facebook-posztjainkkal, Twitter-üzeneteinkkel, a CNN-hez tartozó iReport vagy a résztvevő újságírást támogató Wikinews felületére feltöltött híreinkkel. De hová is vezet mindez? Valóban mind újságírók vagyunk, akik tartalmakat osztunk meg a közösségi oldalakon? Hol vannak az újságírás határai, és vajon ki mondja meg, hogy mitől válik valaki hivatásos újságíróvá, míg a másik egyszerű, képzetlen felhasználóvá, aki *l’art pour l’art* módon, kedvtelésből vagy unaloműzésből posztol? Az optimista megközelítéssel szemben a média pesszimista felfogása szerint korántsem egy forradalmi megújulásnak, hanem egy folyamatos hanyatlásnak, válságnak, sőt, az újságírás halálának vagyunk ma szemtanúi. E diagnózis indoklásaként a szakértők rendszerint tartalmi, üzleti, társadalmi és kulturális szimptomák sokaságát sorolják fel. Bármelyik meggyőződés hívei vagyunk is, tagadhatatlan, hogy a 21. század első évtizedeiben az újságírás radikális átalakulása zajlik. *A digitális Jó és Rossz Születése* című művében Tófalvy Tamás arra vállalkozik, hogy rávilágítson e változások okaira, illetve hogy érthetővé tegye az átalakulás mögött meghúzódó kulturális tényezők társadalmi jelentőségét.

A rendkívüli mértékű és hatású átalakulások okait és magyarázatát illetően meglehetősen változatos a vélemények sokasága, a szerző azonban úgy látja, hogy e vélekedések mégis egy irányba mutatnak. Ez az irány pedig nem más, mint a *technológia*, azon belül is a *digitális technológia* és az *internet*. Olyan kiszámíthatatlan, autonóm mozgatóerő ez, amely folyamatos nyomást gyakorol a társadalom-kultúra-újságírás hármására, követelve a megújulást vagy a menthetetlen pusztulást. A fenti kijelentések eddig talán nem sokkal kecsgettettek bennünket: a média valamelyest mindig is technológiai kérdés volt, kultúraformáló és -tükröző szerepe pedig nyilvánvaló és vitathatatlan. Tófalvy azonban két koránt sem általános érvényű állítást vezet be munkájában, amelyek alapjaiban változtatják meg a modern újságírással kapcsolatos jelenlegi felfogásokat. Először is azt állítja, hogy e változások háttérében nem pusztán a technológia áll, hanem az, ahogyan az emberek gondolkodnak, beszélnek a technológiáról, vagyis a technológiai újításoknak tulajdonított jelentés és érték. Ez alapján kijelenthető, hogy az újságírói szakmát nem a technológiai vívmányok határozzák meg, hanem az a társadalmi

tér és narratíva, amelyben működik, ezáltal az újságírók, a médiavállalatok, a közönség és a technológia együtt tehetők felelőssé, és nem a technológia egyedül. Mindezeket figyelembe véve Tófalvy második állítása már magától értetődik: független, a társadalomra és a kultúrára egyirányú hatást kifejtő technológiáról nem érdemes beszélnünk. A fenti kijelentések alátámasztására a szerző további két felvetést mutat be: egyfelől azt, hogy a digitális kultúra változásainak háttérében nem pusztán a tiszta racionalitás az irányadó, sokkal inkább annak ellentétei kerülnek előtérbe: az értékek, normák, hagyományok és előítéletek, amelyek az újságírás ideológiája és a technológiához kapcsolt értékek eszmetörténetének hagyománya felől érkeznek. Másfelől pedig azt, hogy ezek a kulturális alakzatok nagyon hasonló mintázatok alapján szerveződnek, amióta a társadalomban újságírásról vagy technológiáról beszélhetünk.

E meglehetősen komplex téma tehát nem pusztán a technológia vagy a médiatudományok szempontjából releváns, Tófalvy megközelítése ugyanis – az említett diszciplínákon kívül – valahol a filozófia, pszichológia és a kultúrakutatás határmezsgyéjén helyezhető el. Összetettségének köszönhetően a könyv három fő- és számos alfejezetre bontható. Az első fejezet célkitűzése, hogy bemutassa, hogyan lehet – ha egyáltalán lehetséges – elhatárolni az újságírást mint szakmát. Ennek megfelelően e rész kulcsszavának a *határmunkálat* vagy *demarkáció* tekinthető, hiszen az újságírás kultúráinak és ideológiáinak feltérképezésére vállalkozik egyfajta disztinktív jelleggel, arra törekedve, hogy más csoportokkal szemben meghatározza az újságírók csoportját. Ahogyan ez a fentiekből is látszik, nem könnyű feladat: óriási bizonytalanság figyelhető meg az újságírás határait illetően, amely a szerző szerint – többek között – annak is köszönhető, hogy a szakma meghatározásának harcai egyszerre zajlanak külső és belső színtereken. A külső csatatéren dől el, hogy a korszellem és az adott társadalom értékei szerint ki minősül újságírónak: az ügyvédekhez, orvosokhoz hasonlóan az újságírók sem igyekeznek elkülöníteni magukat az asztalosoktól vagy tájépítészeketől. De, az ügyvédektől, orvosoktól eltérően azoktól a szereplőktől, akiknek a társadalmi funkcióját, szerepét, identitását veszélyeztetőként észleli a szakma, igenis megpróbálja magát elhatárolni. A belső terepen pedig azok hierarchiai harcai figyelhetők meg, akik tevékenységükkel valamilyen módon kötődnek a szakmához. A külső küzdelmekhez képest talán meglepőnek tűnhet, hogy a szervezeten belül is folyamatos értelmezési konfliktusokkal, a szimbolikus, hierarchikus viszonyok okozta problémákkal, és az újságírók hitelességéről és presztízséről kialakított egészen eltérő felfogásokkal találkozhatunk. Annak érdekében, hogy megválaszolásra kerülhessen a jelen fejezet és maga a szakma egyik legalapvetőbb kérdése: „*miért írhat újságot az, aki nem újságíró?*”, Tófalvy az Egyesült Államok, Magyarország és az Európai Unió egyes szabályozási gyakorlatait és stratégiáit veti össze, egyszerre fókuszálva a releváns definíciókra, az újságírói működési engedélyekre és pajzstörvényekre.

A második főfejezetre áttérve az olvasó a régi és új technológiák kulturális megalkotásába nyerhet betekintést. Az előző szakasz újságíró/nem újságíró dilemmájához kapcsolódva a szerző egy új perspektívát vezet be, amely arra vonatkozik, hogy milyen érzelmeket, értékeket és sztereotípiákat társítottunk a különböző kommunikációs és médiatechnológiai eszközökhöz, a telefontól egészen a számítógépekig. Tófalvy arra keresi a választ, hogy hogyan jöttek létre az eltérő korok és közegek jó és rossz fogalmai a technológiát illetően; miért tartották egy időben a technológiát üdvözlendőnek, máskor pedig ördögtől valónak; és minek köszönhetőek az elmúlt évtizedek féktelen változásai. Tézisének megfelelően a szerző válaszaiban a társas érintkezések gyökereihez tér vissza, arra utalva, hogy nem a technológia hordozza a társadalmi jelentéseket, hanem mi magunk, a közönség, a társadalom tagjai helyezük azokat bonyolult értelmezési folyamatok és azok megvitatásának kereteibe. Ennek megfelelően a fejezet kulcsszava a *kulturális megalkotás folyamata*, amely Daniel Boorstin *pszeudo-valóság* elméletéhez is szorosan kapcsolódhat, hiszen társadalmunk a jó és a rossz technológiák folyamatos kulturális meg- és újratereztésén fáradozik, egyszerre alannyá és tárgygyá téve azt. Ahhoz, hogy Tófalvy rávilágítson a technológiák megítélésének kulturálisan és társadalmilag relatív valóságára, olyan eseteket elemez a távolabbi és közelebbi múltból, amelyek megmutatják a digitális technológia mindkét arcát: a megváltót, amely a lehetőségek és a kulturális fejlődés alapköve, vagy a pusztítót, amely a minőség romlásán keresztül a társadalmi sekélyesedés és kulturális értéktelenedés könyörtelen aktora.

A jó és rossz megalkotási folyamatainak szakmai és technológiai aspektusai a harmadik fejezetben fonódnak egybe. Ez a rész arról ad áttekintést, hogy az újságírás ideológiai által létrehozott szakmai 'jó' és 'rossz' fogalmai hogyan kerülhetnek átfedésbe és interakcióba a technológiai jóról és rosszról alkotott meggyőződésekkel. Tófalvi meglátása szerint a technológia és kultúra között egyfajta reciprocitás figyelhető meg, hiszen az újságírás kultúrája és értékei ugyanolyan mértékben hatnak a technológia lehetőségeire, mint amennyire a technológia meghatározza az újságírás kultúráját, amely kölcsönösségnek nem csupán az újságírással kapcsolatos elméletalkotásra, hanem annak gyakorlataira is komoly következményei vannak. A szerző olyan példákon keresztül mutatja ezt be, mint Schmitt Pál volt köztársasági elnök plágiumügye, az Orson Welles-féle *Világok harca* rádiójáték, Sir Brian Leveson nyilatkozata a közösségi média és az újságírók viszonyáról vagy a WikiLeaks mint sajtóorgánium ismertetése, és a sor hosszasan folytatódik.

Lev Manovich, az újmédia megkerülhetetlen teoretikusa szerint az újmédiában nem a hálózatiság a fontos, hanem a technológia, és nem a közösség, hanem a kultúra. Ehhez a gondolatmenethez csatlakozva Tófalvy *A digitális jó és rossz születése* című munkája azt mutatja be, hogy korunk legfontosabb hívószavai, a technológia és a kultúra milyen módon kapcsolódnak egymáshoz és a társadal-

mi térhez, amelyben megjelennek. A 21. század radikális átalakulásai hatására számos felfogás válaszúthoz ért: Az újságírás forradalmának vagy bukásának vagyunk szemtanúi? Csak az tekinthető újságírónak, aki hivatásszerűen végzi munkáját, vagy mindaz, aki bizonyos szintéren tartalmat közöl? A technológia Isten ajándéka vagy az ördög találmánya? Bárhogyan is vélekedjünk, tudnunk kell, felelősségünk van. Hiszen e változások háttérében nem pusztán a technológia áll, nem is a digitalizáció, hanem mi magunk.

(Tófalvy Tamás: A digitális jó és rossz születése, Technológia, kultúra és az újságírás 21. századi átalakulása. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2017, <http://real.mtak.hu/54575/1/Tofalvy%20Tamás%20-%20A%20digitális%20jó%20és%20rossz%20születése.pdf>)

Deli Eszter

egyetemi tanársegéd

Budapesti Corvinus Egyetem Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intéze